

УДК 377:005.2

DOI: 10.31732/2663-2209-2021-63-125-130

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гребень С.Є.

к.держ.упр., заступник директора департаменту-начальник відділу Департаменту контролю у галузі освіти, науки, спорту та інформації Державної аудиторської служби, e-mail: cvetikus77@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0432-9132>

PROBLEMS AND PROSPECTS OF VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

Greben Svitlana

PhD (Public administration), Deputy Director of the Department - Head of the Department Department of Control in Education, Science, Sports and Information of the State Audit Office, e-mail: cvetikus77@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0432-9132>

Анотація. Динамічні зміни, що відбулися сьогодні в сучасному українському суспільстві детермінують потребу системного реформування національної системи освіти. В Україні починає дедалі більше зростати значення освіти, яка стає не лише умовою підвищення культурного рівня населення, а й важливим ресурсом, який істотно впливає на соціальний та економічний розвиток держави. Необхідною умовою розвитку професійно-технічної освіти виступає забезпечення відповідності її змісту потребам та викликам сучасного суспільства. Вона має відповідати на запити ринку праці в потребі кадрів для економіки і, поряд з цим, залишатися важливою ланкою системи освіти. Варто відзначити, що основне завдання професійної освіти полягає в задоволенні потреб особистості та суспільства в професійних освітніх послугах відповідного рівня, враховуючи вимоги ринку праці, забезпечення рівного доступу до якісної та безкоштовної освіти, у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації робітників, формування творчої та духовно багатой особистості, враховуючи її інтереси та здібності. Сучасний ринок праці вимагає від випускника навчального закладу професійної освіти не лише ґрунтовних теоретичних знань, а й здатності самостійно застосовувати їх нестандартних життєвих ситуаціях. Разом з тим із розвитком технічного прогресу відбулася докорінна перебудова суспільства на основі принципово нових економічних, соціальних і політичних факторів. У зв'язку з цим до професійно-технічних навчальних закладів висуваються підвищені вимоги до підготовки робітничих кадрів, їхнього освітнього рівня та професійної майстерності. Вирішення даної проблеми передбачає потребу реформування системи професійно-технічної освіти. Метою статті є аналіз детального аналізу сучасних проблем та перспектив розвитку професійно-технічної освіти в Україні. У статті здійснено аналіз тенденцій зміни кількості закладів та контингенту учнів у 2015-2021 роках; досліджено стан виконання регіонального замовлення у 2017-2018 роках; проаналізовано графік затвердження регіонального замовлення.

Ключові слова: професійна технічна освіта, державне управління, Державна аудиторська служба України, акредитація, регулювання.

Формули: 0; рис.: 3; табл.: 0, бібл.: 4

Annotation. The dynamic changes that have taken place today in modern Ukrainian society determine the need for systematic reform of the national education system. In Ukraine, the importance of education is beginning to grow, which is becoming not only a condition for raising the cultural level of the population, but also an important resource that significantly affects the social and economic development of the state. A necessary condition for the development of vocational education is to ensure that its content meets the needs and the challenges of modern society. It must meet the demands of the labor market in the need for personnel for the economy and, at the same time, remain an important part of the education system. It should be noted that the main task of vocational education is to meet the needs of individuals and society in vocational education services, taking into account the requirements of the labor market, ensuring equal access to quality and free education, training, retraining and retraining, creative and spiritually rich personality, taking into account its interests and abilities. The modern labor market requires from a graduate of vocational education not only sound theoretical knowledge, but also the ability to independently apply them to non-standard life situations. However, with the development of technological progress there was a radical restructuring of society on the basis of fundamentally new economic, social and political factors. In this regard, vocational schools are subject to increased requirements for the training of workers, their educational level and professional skills. The solution to this problem involves the need to reform the system of vocational education. The aim of the article is to

analyze a detailed analysis of current problems and prospects for the development of vocational technical education in Ukraine. The article analyzes the trends of changes in the number of institutions and the contingent of students in 2015-2021; the state of execution of the regional order in 2017-2018 is investigated; the schedule of approval of the regional order is analyzed.

Key words: professional technical education, public administration, State Audit Office of Ukraine, accreditation, regulation.

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 0; bibl.: 4

Постановка проблеми. Україна, вступивши до третього тисячоліття, розбудовує національну систему освіти. Основними пріоритетами в модернізації системи освіти є її демократизація, підвищення фундаментальності, використання найновіших технологій навчання, інтеграція різних форм і систем навчання. Стратегічним завданням державної освітньої політики в Україні є конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародного співробітництва.

Освіта є основою соціального, політичного, економічного, духовного та культурного розвитку суспільства. Протягом останніх років потенціал кваліфікованих робітників в Україні значно знизився порівняно з розвинутими країнами. Це зумовлено падінням престижу робітничих професій, неефективним інформуванням населення щодо попиту на професії, недостатньою участю суб'єктів господарювання у розв'язанні проблем професійної освіти і навчання.

Як наслідок, суб'єктів господарювання не задовольняє якість підготовки робітничих кадрів, що пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійнотехнічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання функціонування системи освіти в Україні висвітлювали у своїх працях І. Каленюк, О. Макарова, В. Новіков.

Дослідженню конкурентоспроможності випускників закладів професійної освіти присвячено низку робіт, зокрема О. Грیشної, М. Кримова, В. Онікієнка,

М. Семикіної, О. Цимбала, а також таких закордонних авторів, як С. Сотникова, Є. Маслов, С. Глазирін та ін.

Дослідження учених надають можливість систематизувати розвиток системи професійної освіти та проаналізувати процеси даного періоду, зокрема визначити велику кількість проблем в освітній системі. Разом з тим питання детального аналізу проблем та перспектив розвитку професійної технічної освіти в Україні не детально досліджене та потребує певних уточнень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз детального аналізу сучасних проблем та перспектив розвитку професійної технічної освіти в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні в умовах реформування усіх суспільних інститутів та завершального етапу децентралізації влади все гостріше постає проблема із забезпеченням регіональних ринків праці висококваліфікованими робітничими кадрами. Адже ефективним результатом виконання саме цієї умови є не лише задоволення попиту та сучасних вимог роботодавців в регіоні, стабілізації ринку праці, а й забезпечення добробуту країни в цілому.

З дня становлення України, як незалежної та суверенної держави, ця проблема поміж інших суспільних проблем займала значне місце. А її вирішенню завжди приділялася пильна увага.

Упродовж останнього десятиріччя Державна аудиторська служба України (до перетворення Державна фінансова інспекція України, Головне контрольно-ревізійне управління України) неодноразово наголошували на наявності низки проблем щодо підготовки робітничих кадрів.

Зокрема, основною з яких була недостатність фінансування закладів профтехосвіти, які й повинні забезпечувати належну підготовку робітничих кадрів. Як наслідок, відсутність осучаснення матеріально-технічної бази таких закладів, що своєю чергою спричинило дисбаланс між вимогами роботодавців та спроможністю «новоспечених» кваліфікованих робітників до виконання поставлених роботодавцем завдань.

Наголошували вказані фінансові органи і на прорахунки при формуванні державного замовлення на підготовку і випуск робітничих кадрів, а саме: формальний підхід до визначеної державою процедури формування потреби у робітничих кадрах; неефективний розподіл державного замовлення між закладами профтехосвіти, в частині використання ресурсу акредитованих вищих професійних училищ і центрів професійної (професійно-технічної) освіти, мета яких є підготовка робітників високого рівня кваліфікації з технологічно складних, наукоємних професій і спеціальностей, на підготовку кваліфікованих робітників з робітничих професій простої і середньої технологічної складності, обсяг замовлення яких у цих закладах становив понад 50% доведеного державою замовлення.

З урахуванням вказаного, у 2016 році проблема невідповідності показників кількісної підготовки робітничих кадрів за галузевою прив'язкою до фактичних потреб регіональних ринків праці, розбалансованість між сучасними вимогами роботодавців та реальними можливостями випускників й стала основними чинниками реформаций у сфері профтехосвіти.

Задля проведення таких заходів починаючи з 2016 року у відповідності до статті 27 Закону України «Про державний бюджет України на 2016 рік» [11] запроваджено модернізацію мережі професійно-технічних навчальних закладів з урахуванням необхідності їх укрупнення та здійснення підготовки робітничих кадрів відповідно до потреб регіону та ринку праці.

Порівняно із 2015 роком мережа закладів профтехосвіти у 2021 році скоротилася на 11% при скороченні контингенту на 19%, а з дати проголошення незалежності України – кількість закладів скоротилася майже в двічі (з урахуванням відтоку закладів, розташованих на тимчасово окупованих територіях), контингент – на 62% [1, рис. 1 побудований за даними Державної служби статистики України].

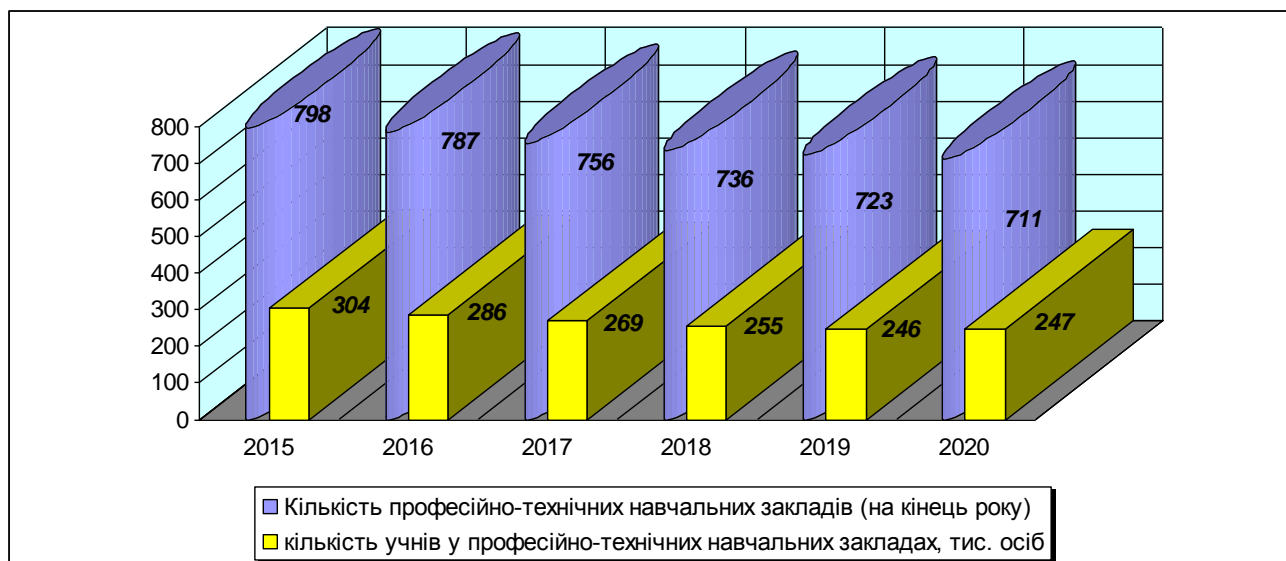


Рис. 1. Тенденція зміни кількості закладів та контингенту учнів у 2015-2021 роках

Завдала удару по дестабілізації системи «попит=пропозиція» з підготовки робітничих кадрів за державним замовленням й запровадження адміністративної реформи. Адже саме децентралізація стала передумовою появи нового інструменту – «регіональне замовлення на підготовку робітничих кадрів», який й повинен був забезпечити потребу регіональної насиченості ринків праці.

Поняття «Регіональне замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів» вперше уведено Кабінетом Міністрів України, який схвалив розпорядженням від 14 грудня 2016 року за № 994-р «Методичні рекомендації щодо формування регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів»,

та означає засіб регулювання задоволення потреб економіки регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, забезпечення конституційного права громадян на здобуття освіти відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей^[2].

У 2017-2018 роках спостерігалось зниження як планових показників загального обсягу регіонального замовлення, та і їх фактичного виконання.

Слід вказати, що узагальненні дані про стан планування, виконання та врахування при плануванні цього замовлення з урахуванням потреб регіональних ринків праці за 2019-2020 роки, в тому числі і в розрізі регіонів, у вільному доступі мережі-Інтернет відсутні.

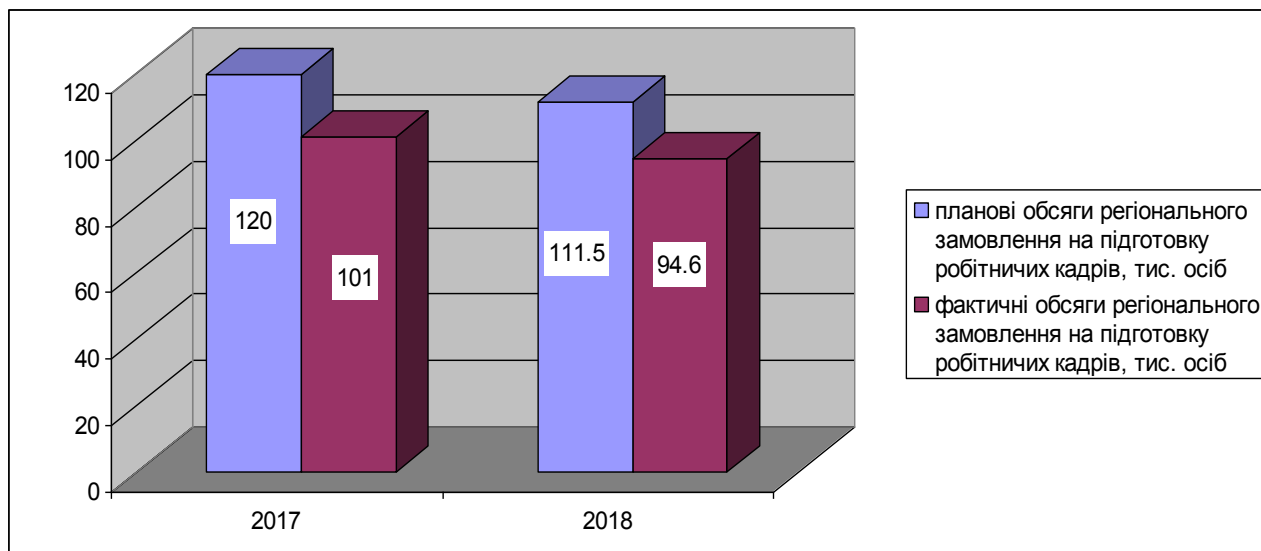


Рис. 2. Стан виконання регіонального замовлення у 2017-2018 роках

У червні 2018 та 2020 років до цих методичних рекомендацій внесено зміни, які стосувалися не лише викладення назви у новій редакції - «Методичні рекомендації щодо формування та розміщення регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів», зміни поняття «Регіональне замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів», а й оновлення з 2020 року правил підготовки та розміщення регіонального замовлення.

Зокрема, наразі «Регіональне замовлення на підготовку фахівців та

робітничих кадрів» це засіб задоволення потреб економіки держави, регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах, забезпечення конституційного права громадян на здобуття освіти відповідно до їх покликань, інтересів та здібностей^[2].

Крім того, на відміну від попередньої редакції дано визначення хто є регіональним замовником, виконавцями регіонального замовлення та визначено графік погодження обсягів із ключовими гравцями регіональних ринків праці та виписані повноваження кожного з них.

Так, вказаними змінами передбачено, що регіональним замовником кваліфікованих робітників і фахівців є Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласна, Київська та Севастопольська міська держадміністрація; виконавцями - заклади

професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, з яким укладено контракт на підготовку фахівців та робітничих кадрів за регіональним замовленням.



Рис. 3. Графік затвердження регіонального замовлення

Поряд з цим, на засіданні Верховної ради 07.09.2021 схвалено в першому читанні проєкт Закону України «Про формування та розміщення державного та/або регіонального замовлення на підготовку фахівців з вищою, фаховою передвищою освітою, наукових, науково-педагогічних кадрів, кваліфікованих робітників та слухачів підготовчих відділень закладів вищої освіти, на післядипломну освіту» [3], на підставі якого будуть впроваджені єдині вимоги до формування державного та регіонального замовлення задля забезпечення розвитку національної освітньої системи та надання якісних освітніх послуг.

Водночас, незважаючи на прийняті заходи щодо змін підходів до системи управління професійно-технічної освітою та трансформації принципів її фінансування, заходи державного фінансового контролю, проведені фахівцями міжрегіональних

територіальних органів Держаудитслужби упродовж 2020 та I півріччя 2021 років свідчать про наявність недоліків в організації виконання регіонального замовлення, що потребують змін у законодавчому полі.

Зокрема, як засвідчили заходи державного фінансового контролю, проведені в окремих регіонах, заклади професійно-технічної освіти у 2018 – 2021 роках коштом місцевого бюджету, які виділялися задля забезпечення регіонального замовлення та наповнення регіональних ринків праці кадрами щодо яких є дефіцит в регіоні, здійснили підготовку кваліфікованих робітників, які є мешканцями інших областей та з набути навичками в подальшому працевлаштовувалися за місцем проживання. Водночас компенсація понесених витрат на їх навчання іншим регіоном, де проживали такі особи, не проводилася, що коштувало регіонам за

місцем підготовки робітника від 5,1 млн грн до 75,9 млн гривень.

Як наслідок, відбулося не лише відволікання коштів місцевих бюджетів, а й незадоволено попит регіонального ринку праці.

Допускалися факти й перевищення доведених обсягів регіонального замовлення, що також у подальшому призводить до дисбалансу між попитом і пропозицією на регіональних ринках праці та сприяє посиленню трудової міграції в Україні.

Висновки. Залишається проблемою і підготовка кадрів за інтегрованими професіями, оскільки регіональне замовлення до навчального закладу доводиться в розрізі напрямів економічної діяльності та надалі розподіляється ним самостійно без урахування потреби у підготовці кадрів за певною спеціальністю, яка надавалася на погодження до регіональних рад професійної (професійно-технічної) освіти, що своєю чергою також призводить до зарахування на навчання понад доведені обсяги регіонального замовлення.

За таких умов упродовж 2016-2020 років лише одним закладом профтехосвіти в одному з регіонів України підготовлено понад доведене регіональне замовлення 208 осіб, на що витрачено коштів місцевого бюджету на суму майже 12,0 млн гривень.

З огляду на вказане, затягування процесу вдосконалення механізмів державного та регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів наразі є одним із чинників гальмування розвитку України.

Література:

1. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти 1991-2021 роки Державна служба зайнятості України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Методичні рекомендації щодо формування та розміщення регіонального замовлення на підготовку фахівців та робітничих кадрів, схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 994-р.

3. Проект Закону про формування та розміщення державного та/або регіонального замовлення на підготовку фахівців з вищою,

фаховою передвищою освітою, наукових, науково-педагогічних кадрів, кваліфікованих робітників та слухачів підготовчих відділень закладів вищої освіти, на післядипломну освіту. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71847.

4. Дані з офіційного сайту МОН: <https://mon.gov.ua/ua/news/chitki-stroki-povnovazhennya-miscevoyi-vladi-ta-rad-profosviti-uryad-onoviv-rekomendaciyi-za-yakimi-formuvatimut-regionalne-zamovlennya>.

References:

1. Institutions of vocational (professional and technical) education 1991-2021 State Employment Service of Ukraine, retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), "Methodical recommendations on the formation and placement of a regional order for the training of specialists and workers", from від 14.12.2016 № 994-р.

3. Draft Law on Formation and Placement of State and / or Regional Order for Training of Specialists with Higher, Professional Higher Education, Scientific, Scientific and Pedagogical Personnel, Skilled Workers and Students of Preparatory Departments of Higher Education Institutions for Postgraduate Education, retrieved from : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71847.

4. The official site of Ministry of Education and Science (2021), retrieved from : <https://mon.gov.ua/ua/news/chitki-stroki-povnovazhennya-miscevoyi-vladi-ta-rad-profosviti-uryad-onoviv-rekomendaciyi-za-yakimi-formuvatimut-regionalne-zamovlennya>.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2021 р.